

ЗАГРОЗИ ТА ЗАСОБИ ДОСЯГНЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

Наукові праці МАУП, 2011, вип. 4(31), с. 115–119

Розглядається сутність та основні складові економічної безпеки. Виявлено загрози економічної безпеки підприємства та їх чинники. Зазначено шляхи забезпечення економічної безпеки підприємства.

На сучасному етапі розвитку підприємств України надзвичайно актуальним є питання організації процесу управління підприємством щодо попередження та нейтралізації небезпек і загроз, а також актуалізації потенційних можливостей підприємства щодо забезпечення економічної безпеки, підвищення ефективності його функціонування.

Науковці виокремлюють два основних підходи до визначення економічної безпеки. Перший підхід базується на використанні поняття загрози. Другий підхід, запобігаючи використанню поняття загрози у визначенні безпеки, ґрунтується на економічних поняттях досягнення мети функціонування підприємства.

“Економічна безпека підприємства — це стан найефективнішого використання корпоративних ресурсів для запобігання загрозам та забезпечення стабільного функціонування підприємства в даний час і в майбутньому” [5]. Доволі цікаве визначення, в яке входить важко визначувана величина — ефективність використання корпоративних ресурсів. Безумовно, використання корпоративних ресурсів, як причина чи як наслідок, може характеризувати ступінь економічної безпеки підприємства. У визначенні не згадано можливості використання некорпоративних ресурсів економічного забезпечення, наприклад державних правоохоронних органів. Також не зовсім зрозуміло, чи входить швидкий, динамічний розвиток підприємства в поняття стабільного функціонування.

Економічна безпека підприємства (фірми) — це такий стан певного господарювання суб'єкта, за якого життєво важливі компоненти структури та діяльності підприємства характеризуються ви-

соким ступенем захищеності від небажаних змін [7]. Загалом визначення доволі точно відображає сутність процесу забезпечення підприємства, однак не дає критеріїв оцінювання стану підприємства як такого. Варто зазначити, що у визначенні використовується не слово “загроза”, а поняття “небажані зміни”.

“Економічна безпека підприємства — це такий стан суб'єкта господарювання, за якого він при найефективнішому використанні корпоративних ресурсів досягає запобігання, послаблення чи захисту від існуючих небезпек та загроз чи інших непередбачуваних обставин та в основному забезпечує досягнення цілей бізнесу в умовах конкуренції та господарського ризику” [1]. У цьому визначенні вже з'являються два важливих аспекти — критерій забезпечення безпеки — досягнення цілей бізнесу, а також враховано фактори зовнішніх умов — конкуренція, господарський ризик. Також наголошена й умова досягнення цілей бізнесу — ефективність використання ресурсів. Визначення ґрунтується на понятті загрози, небезпеки.

“Економічна безпека промислового підприємства — це неперервний процес забезпечення на промисловому підприємстві, яке знаходиться у визначеному зовнішньому середовищі, стабільності його функціонування, фінансової рівноваги та регулярного отримання прибутку, а також можливості виконання поставлених цілей та завдань, можливості до подальшого розвитку та вдосконаленню на різноманітних стадіях життєвого циклу підприємства і в процесі визначення конкурентних ринкових стратегій” [6]. У цьому визначенні враховано всі можливі аспекти жит-

тедіяльності підприємств. На думку автора, визначення “економічна безпека” — це не стан підприємства, а неперервний процес. Так, справді, процес економічного забезпечення підприємства має бути неперервним, але сама економічна безпека підприємства — це, швидше, стан підприємства, чи властивість, характеристика, а не процес. Важливим позитивним моментом у цьому визначенні є те, що автор оперує винятково економічними категоріями.

Варто також навести і таке визначення безпеки підприємства: “Безпека підприємства — це такий стан його правових, економічних та виробничих відносин, а також матеріальних, інтелектуальних та інформаційних ресурсів, який виражає здатність підприємства до стабільного функціонування” [8]. Тут, що важливо, відсутнє посилення на які б то не було загрози.

Як це не дивно, в офіційних документах України відсутнє поняття економічної безпеки підприємства (організації, юридичної особи). Взагалі, це певною мірою відображає ставлення держави до підприємництва. У Концепції економічної безпеки України економічна безпека розглядається як “стан економіки, суспільства та інститутів державної влади, за якого забезпечується реалізація та гарантований захист національних економічних інтересів, прогресивний соціально-економічний розвиток України, достатній оборонний потенціал навіть за несприятливих внутрішніх та зовнішніх процесів” [3].

У “Національній доповіді “Про стан та перспективи розвитку підприємництва в Україні” зазначено, що “одночасно з оцінкою ефективності функціонування та рівня захисту життєво важливих інтересів суб’єктів господарювання від внутрішніх і зовнішніх загроз економічна безпека підприємництва є структурною характеристикою проблем взаємоузгодженості державного регулювання та інтересів суб’єктів підприємницької діяльності і суспільства, оцінкою структурної збалансованості розвитку економіки”. Додається: “Системність і складність проблеми зміцнення економічної безпеки підприємництва доводить необхідність удосконалення в першу чергу нормативно-методичного забезпечення вітчизняної державної політики у цій сфері. Необхідно, щоб цільові заходи органів державного управління всіх рівнів базувались на затвердженій стратегії, генеральною метою якої є задоволення сукупності потреб суб’єктів підприємницької діяльності шляхом забезпечення вільного, рівного доступу, сприятливе економіко-правове середовище здійснення підприємницької діяльності, а та-

кож сталий та структурно-збалансований розвиток підприємництва, а через нього — економіки і суспільства” [3].

Фахівці російського Міністерства економіки визначають економічну безпеку держави як “стан можливості та готовності економіки забезпечити стійкість економічного становища суспільства та держави в умовах внутрішніх і зовнішніх загроз та впливів”. В інших нормативно-правових актах України поняття безпеки адекватне поняттю стійкості і стабільності процесу суспільно-економічного розвитку, оскільки виокремлюють підхід до економіки як до динамічної системи, що розвивається за рахунок власних механізмів. Зазначимо, якщо замінити термін “загроза” на термін “життєво важливі інтереси” у визначенні поняття безпеки, то матимемо, що “безпека є стан, у якому забезпечене існування і можливості прогресивного розвитку”.

Фактично, визначення безпеки свідчить про ідеологію, яка закладається в теорію безпеки і потім втілюється на практиці. У наукових джерелах, у яких досліджують проблематику безпеки, подано багато визначень як безпеки, так і економічної безпеки підприємств. Кожне з цих визначень, безумовно, має право на існування і є, по суті, найбільш сконцентрованим виразом поглядів кожного автора на поняття безпеки, а також на діяльність із забезпечення безпеки.

Чинники, що формують відповідний рівень економічної безпеки підприємства, різноманітні і в кожній галузі виробництва мають свою специфіку. Однак є загальні, типові чинники, що впливають на рівень економічної безпеки підприємства незалежно від форм власності та галузі виробництва, а саме:

1. Безпосередні чинники виробництва — основні чинники, які забезпечують діяльність виробництва. До них належать: безпосереднє розміщення підприємства (територія); наявні природні ресурси та умови їх розташування на цій території, доступність використання та якісні показники; наявність трудових ресурсів, їх освітньо-кваліфікаційний рівень; наявна виробнича інфраструктура, можливий обсяг її використання; соціально-економічна інфраструктура і рівень матеріального достатку населення.

2. Стабільний попит на продукцію — чинник, який також відіграє важливу роль у рівномірному пропозиційному розвитку виробництва. Він охоплює: укладені довготермінові контракти на реалізацію продукції з її споживачами; рівень конкурентоспроможності продукції, що виробляється; якісно-гарантійні показники виробів;

обґрунтовані прогнози щодо стабільності ринку певного виду продукції; державне та регіональне замовлення на виготовлену продукцію.

3. Надійність постачальників, передусім тих, що забезпечують постачання основної сировини і матеріалів. Для цього потрібно: мати довготермінові договори на поставку необхідної сировини і матеріалів, враховуючи терміни постачання, та їх якісні показники; знати можливості постачальників і не допускати монополності в їх поставках: для цього, як правило, потрібно мати 3–4 і більше постачальників сировини та матеріалів, щоб була гарантія стабільної цінової політики щодо сировини, матеріалів та інших комплектуючих.

4. Зовнішня конкуренція на продукцію, призначену на експорт. Ця продукція має: відповідати міжнародним стандартам; за якісними показниками і сервісним обслуговуванням бути конкурентоспроможною; мати обґрунтовану та прогнозовану перспективу; бути конкурентоспроможною щодо продукції, яка імпортується в нашу країну, з метою скорочення ввезення в Україну продукції, яку можуть виготовляти вітчизняні підприємства.

5. Державне економічне регулювання діяльності підприємства, яке полягає у: захисті власного товаровиробника незалежно від форм власності на засоби виробництва; регулюванні державної податкової політики; сприянні виробництву, враховуючи економічні, територіальні та інші аспекти; сприянні виробництву продукції, яка ввозиться як критичний імпорт; державному замовленні на товари, які фінансуються за рахунок бюджету і скорочення імпорту на ці товари.

6. Надійний захист комерційної таємниці. Держава має гарантувати таємницю на науково-технічні досягнення, розроблення нових технологій, інтелектуальну власність, ноу-хау, у тому числі й комерційні таємниці.

7. Компетентність керівництва підприємства. Найважливіші чинники, які можуть найактивніше впливати на рівень економічної безпеки підприємства, — це високий професіоналізм керівництва і команди його менеджерів (висококваліфіковані кадри; система їх підготовки і форми навчання; створення для них відповідних виробничих і соціально-економічних умов).

Є ще й інші чинники економічної безпеки підприємства, які не пов'язані з безпосередньою виробничою діяльністю, але істотно впливають на стан виробництва. Вони пов'язані з поведінкою окремих людей, їх мораллю, духовністю (розкрадання, шахрайство, обдурювання, убивство тощо).

Усі зазначені вище чинники потрібно реалізувати відповідно до чинного законодавства, спрямовувати їх на здійснення виробничої стратегії, досягнення належного рівня економічної безпеки кожного суб'єкта господарювання [8].

Різні автори виокремлюють різні складові економічної безпеки підприємства, найчастіше такі: фінансові; інтелектуальні і кадрові; техніко-технологічні; політико-правові; інформаційні; екологічні; силові. Аналіз літературних джерел свідчить про те, що попри різноманітні підходи до трактування поняття “економічної безпеки” та виокремлення різних її складових, усі автори однозначно звертаються до фінансової складової як однієї з основних у системі економічної безпеки як держави в цілому, так і окремого суб'єкта господарювання. Стабільність фінансово-економічного стану підприємства визначає його здатність до гнучкого реагування на зовнішню дію і постійність саме успішного функціонування економічної системи.

Головною причиною необхідності забезпечення економічної безпеки підприємства є завдання досягнення стабільності свого функціонування і створення перспектив зростання для виконання цілей бізнесу, що стоїть перед кожним підприємством відповідно до філософії бізнесу.

Для забезпечення своєї економічної безпеки підприємство використовує сукупність корпоративних ресурсів. Корпоративні ресурси — фактори бізнесу, які використовуються власниками і менеджерами підприємства для виконання цілей бізнесу. Серед них можна виокремити: ресурс капіталу, ресурс персоналу, ресурс інформації і технології, ресурс техніки й устаткування, ресурс прав.

Ресурс капіталу. Дає можливість придбавати й підтримувати інші корпоративні ресурси, які спочатку відсутні у власників цього підприємства, — це акціонерний капітал підприємства в поєднанні з позиковими фінансовими ресурсами.

Ресурс персоналу. Менеджери підприємства, виробничий персонал і службовці, які застосовують свої знання, досвід і навички для досягнення цілей бізнесу.

Ресурс інформації і технології. Інформація, що стосується будь-яких аспектів бізнесу підприємства, — найбільш цінний і дорогий з ресурсів підприємства. Саме інформація допомагає підприємству адекватно реагувати на будь-які зміни зовнішнього середовища бізнесу, ефективно планувати і здійснювати свою господарську діяльність.

Ресурс техніки й устаткування. На основі наявних фінансових, інформаційно-технологічних

і кадрових можливостей підприємство придбаває устаткування, необхідне (на думку менеджерів підприємства) і доступне (виходячи з наявних ресурсів).

Ресурс прав. Включає права на використання патентів, ліцензії і квоти на використання природних ресурсів, а також експортної квоти, права на користування землею. Це дає змогу підприємству долучитися до передових технологічних розробок, не проводячи власних дорогих наукових досліджень, а також отримати доступ до незагальнодоступних можливостей розвитку бізнесу.

Найбільш ефективне використання корпоративних ресурсів підприємства необхідне для виконання цілей бізнесу шляхом досягнення основних функціональних цілей його економічної безпеки, зокрема таких:

- забезпечення високої фінансової ефективності роботи, фінансової стійкості та незалежності підприємства (організації);
- забезпечення технологічної незалежності та досягнення високої конкурентоспроможності технічного потенціалу того чи іншого суб'єкта господарювання;
- досягнення високої ефективності менеджменту, оптимальної та ефективної організаційної структури управління підприємством (організацією);
- досягнення високого рівня кваліфікації персоналу та його інтелектуального потенціалу;
- мінімізація руйнівного впливу результатів виробничо-господарської діяльності на стан навколишнього середовища;
- якісна правова захищеність усіх аспектів діяльності підприємства;
- забезпечення захисту інформаційного поля, комерційної таємниці і досягнення необхідного рівня інформаційного забезпечення роботи всіх підрозділів підприємства та відділів організації;
- надійне забезпечення безпеки персоналу підприємства, його капіталу і майна, а також комерційних інтересів [4].

Виконання кожної з із зазначених цілей економічної безпеки є істотно важливим для досягнення головної мети підприємства. Детальна розробка і контроль за виконанням цільової структури економічної безпеки підприємства є важливою складовою проблеми.

Найважливішим етапом забезпечення економічної безпеки підприємства (ЕБП) є стратегіч-

не планування і прогнозування його економічної безпеки. На цьому етапі розробляється стратегічний план забезпечення ЕБП, проводиться оперативна оцінка рівня забезпечення і поточне тактичне планування ЕБП. На основі оцінки ефективності заходів із запобігання збиткам і розрахунку функціональних і сукупного критеріїв ЕБП аналізується її рівень.

На основі оперативної оцінки рівня ЕБП і розроблених рекомендацій з поточного планування діяльності підприємства здійснюється оперативне планування фінансово-господарської діяльності підприємства, після чого розроблені плани практично реалізуються.

Необхідність постійного дотримання економічної безпеки зумовлюється об'єктивно наявним для кожного суб'єкта господарювання завданням забезпечення стабільності функціонування та досягнення головних цілей своєї діяльності. Рівень економічної безпеки фірми залежить від того, наскільки ефективно її керівництво і спеціалісти (менеджери) будуть спроможні уникнути можливих загроз і ліквідувати шкідливі наслідки окремих негативних складових зовнішнього і внутрішнього середовища.

Джерелами негативних впливів на економічну безпеку можуть бути:

1) свідомі чи несвідомі дії окремих посадових осіб і суб'єктів господарювання (органів державної влади, міжнародних організацій, підприємств-конкурентів);

2) збіг об'єктивних обставин (стан фінансової кон'юнктури на ринках зазначеного підприємства, наукові відкриття та технологічні розробки, форс-мажорні обставини тощо). Залежно від суб'єктної обумовленості негативні впливи на економічну безпеку можуть мати об'єктивний і суб'єктивний характер. Об'єктивними вважаються такі негативні впливи, які виникають не з волі конкретного підприємства, або його окремих працівників. Суб'єктивні впливи мають місце внаслідок неефективної роботи підприємства в цілому, або окремих його працівників (передусім керівників і функціональних менеджерів).

Метою економічної безпеки підприємства є гарантія його стабільного та максимально ефективного функціонування на сьогодні і високий потенціал розвитку в майбутньому.

Цілі зумовлюють формування необхідних структуроутворюючих елементів і загальної схеми організації економічної безпеки.

Загальна схема процесу організації економічної безпеки включає такі дії (заходи), що здійснюються послідовно або одночасно:

- 1) формування необхідних корпоративних ресурсів (капіталу, персоналу, прав інформації, технології та устаткування);
- 2) загальностратегічне прогнозування та планування економічної безпеки за функціональними складовими;
- 3) стратегічне планування фінансово-господарської діяльності підприємства;
- 4) загально-тактичне планування економічної безпеки за функціональними складовими;
- 5) тактичне планування фінансово-господарської діяльності підприємства;
- 6) оперативне управління фінансово-господарською діяльністю підприємства;
- 7) здійснення функціонального аналізу рівня економічної безпеки;
- 8) загальна оцінка досягнутого рівня економічної безпеки [2].

Забезпечення економічної безпеки підприємства означає: досягнення високих фінансових результатів діяльності і фінансової стійкості, забезпечення технологічної незалежності та високої конкурентоспроможності технологічного потенціалу, високу ефективність системи управління, оптимальність та ефективність організаційної структури, високий рівень екологічності, якісну правову захищеність усіх аспектів діяльності, захист інформаційного середовища, безпеку персоналу, його капіталу, майна та комерційних інтересів.

Проведені дослідження свідчать, що збитки від внутрішніх факторів у багато разів перевищують збитки від зовнішніх, що свідчить про погане фінансування інформаційної служби підприємства, нечітке формулювання цілей та погане співробітництво підрозділів. Тільки запровадивши в необхідному обсязі зазначені заходи, можна буде досягти належного рівня економічної безпеки підприємства.

Література

1. Грунин О. А. Экономическая безопасность организации / О. А. Грунин, С. О. Грунин. — СПб.: Питер, 2002. — 160 с.
2. Ілляшенко С. М. Економічний ризик: Навч. посіб. — 2-ге вид., допов. і перероб. — К.: Центр навч. л-ри, 2004. — 220 с.
3. Концепція економічної безпеки України. — К.: Логос, 1999. — 56 с.
4. Олейников Е. А. Основы экономической безопасности / Е. А. Олейников. — М., 1997. — 233 с.
5. Основы экономической безопасности (Государство, регион, предприятие, личность) / Под ред. Е. Л. Олейникова. — М.: Интел-Синтез, 1997. — 138 с.
6. Половнев К. С. Механизм обеспечения экономической безопасности промышленного предприятия: Дисс. ... канд. экон. наук. — Екатеринбург, 2002. — 177 с.
7. Стратегии бизнеса: справочник / Под ред. Г. Б. Клейнера. — М.: КОНСЭКО, 1998. — 288 с.
8. Судоплатов А. П. Безопасность предпринимательской деятельности / А. П. Судоплатов, С. В. Лекарев. — М.: ОЛМА-ПРЕСС, 2001. — 382 с.

Проаналізовано наявні підходи до трактування поняття “економічна безпека підприємства”; окреслено проблему економічної безпеки і загроз економічній безпеці підприємства. Встановлено, що сутність поняття “економічна безпека підприємства” визначає забезпечення досягнення мети підприємством шляхом підтримки режиму його нормального функціонування.

Проанализированы существующие подходы к трактовке понятия “экономическая безопасность предприятия”; очерчена проблема экономической безопасности и угроз экономической безопасности предприятия. Установлено, что сущность понятия “экономическая безопасность предприятия” определяет обеспечение достижения цели предприятием путем поддержки режима его нормального функционирования.

It has been analyzed the existing approaches of the interpretation of the definition “Economic Security of the Enterprise”; it has been shown the point of view of the author on the problems of the enterprise's economic security and it's threats. Essence of concept “economic security of enterprise” determines providing of achievement of purpose by an enterprise by support of the mode of him normal functioning.

Надійшла 14 липня 2011 р.